

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

KONGSDAL

HOLBÆK KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	28.03.2012
Besigtiget af:	Maria Wedel Gjelstrup
Journalnummer:	2012-7.82.07/316-0001
Kommune:	Holbæk Kommune
Adresse:	Kongsdalvej 5A, 4440 Mørkøv
Betegnelse:	Kongsdal
Fredningsår:	1918.
Omfang:	<i>Den trefløjede hovedbygning (1598)</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Kongsdal hovedbygning ligger på et kvadratisk voldsted, omgivet af vandfyldte grave med to broer over. Omkring voldstedet ligger dele af et ældre haveanlæg samt tilhørende marker og skovarealer.

Hovedbygningen består af tre fløje omkring en gårdplads, der åbner sig mod syd. I hjørnet mellem den nord- og vestfløjen er et ottekantet trappetårn med hættespir. I nordfløjen er et gennemgående portrum. Kongsdal står på en sokkel af tilhuggede granitblokke og murene er opført af røde munkesten med brændte fuger, murankre, tandsnitsgesims og kordongesims i gavltrekanterne. Alle tre fløje krones af et heltag af røde vingetegl, der i rygningen har elleve skorstenspiber i blank, rød mur med sokkel og krave. Tagrender og tårnets hat er af kobber. Yderdørene, der alle er placeret mod gårdspladsen, er nyere brede og rundbuede fyldingsdøre, som fremstår i oliebehandlet træ med de oprindelige beslag og hængsler bevaret. Østfløjens hovedindgang udgøres dog af en ældre, tofløjet fyldingsdør med rundbuet overvindue og en muret portal. Vinduerne er ældre og hvidmalede med murede sålbænke og murede stik omkring. Vinduerne i vestfløjen, og i de to øvrige fløjenes første sal, er udført som firerammede, kurvehanksbuede vinduer, mens de øvrige vinduer er torammede. De få kældervinduer, der ses i soklen, er nyere og i gårdrummet ud for vestfløjen findes en kældernedgang med et smedejernsværn.

Indvendigt findes en ældre grundplan og der er forbindelse mellem alle tre fløje. Interiøret bærer præg af mange ældre bygningsdetaljer, herunder trægulve, pudsede lofter med stukatur, fyldingsdøre med gerichter, greb og beslag samt lysnings-, brystnings-, - og helpaneler. Ind imellem findes nyere overflader og tilføjelser, der er udført i samspil med de bevarede dele, herunder røde flisegulve og en nyere, trappe med lem i gulvet til riddersalen. I østfløjen findes en større gennemgående hall, hvor der er adgang til en nyere køkkenafdeling mod syd, samt et ældre trapperum i midten af fløjen. Mod nord og på første sal er værelser, et nyere køkken og badeværelser. I østfløjens nordøstlige hjørne findes en ældre stue med gobeliner. Nordfløjens

stueetage er indrettet til godskontor, mens de fine stuer, på første sal, ligger sammen med et linnedrum og et anretterværelse. I vestfløjen er der tillige mange stuer samt den store riddersal på første sal. Stueetagen er i dag ikke i brug, men står med spor efter en tidligere folkestue samt mindre værelser og funktionsbetingede rum for den tidligere stab af tjenestefolk. Alle tre fløje har uudnyttede tagrum. Kælderen, der findes under vestfløjen er velbevaret med hvælvede lofter og synlige bjælker, kampestensvægge og ældre døre. I trappetårnet findes en ældre spindeltrappe af egetræ, der går fra kælder til kvist.

— BYGNINGSHISTORIE

Omkring 1170 nævnes bebyggelsen på grunden for første gang i sammenhæng med munkene fra Sorø Kloster. I 1205 nævnes gården under navnet Tygestrup, der var betegnelsen frem til 1669, hvor herregården, ved et magtskifte til Frederik den III, skiftede navn til Kongsdal. Allerede i 1671 blev Kongsdal dog igen overdraget til private ejere.

Efter reformationen i 1536 var kirkens magt blevet brudt, hvilket betød, at adelen, sammen med kongen, nu blev dominerende i det politiske og økonomiske liv, hvilket gav gode konjunkturer og satte gang i prætentiose byggerier på landets herregårde.

Kongsdal blev opført i netop denne periode i ca. 1598 af Peder Reedtz. Først bestod hovedbygningen kun af den nuværende vestfløj samt af de nærmeste fag af nordfløjen. Senere, under de følgende to slægtsled kom, den nu forsvundne, sydfløj, østfløjen og forlængelsen af nordfløjen med portgennemkørsel og trappetårn. Stenene til bygningen blev leveret fra gårdens eget teglværk.

Oprindelig stod længerne med svungne afdækninger, der nu er forsvundet ligesom de hemmeligheder der fandtes i karnapper på murene mod voldgraven. Vinduerne er blevet skiftet flere gange, og de fleste vinduesåbninger har fået ændret de murede spejle til kurvehanksbuede stik.

Ejeren af Kongsdal var i 1880'erne J.B.S. Estrup, der udførte en gennemgribende restaurering af alle tre fløje, herunder afrensning af alle mure samt udskiftning af alle munkesten, så stik over tidligere vinduer og døre blev fjernet, og murene kom til at fremstå mere homogene. I denne forbindelse fik østfløjen ligeledes en ny hoveddør med portal omkring.

Tidligere stod en trefløjet ladegård vest for borgholmen med gavlene direkte i voldgraven, af denne er kun enkelte dele tilbage.

Senest er de nederste vinduer i østfløjens sydgavl blevet udskiftet til terrassedøre, og der er anlagt en mindre terrasse ud for gavlen.

— KILDER

Vestsjællands gennemgangen, Planstyrelsen 1991 ved konsulent Hanne Raabyemagle.

Herregårde i Danmark, Flemming Jerk, Gyldendal, 1980.

Danmarks Slotte og Herregårde, Niels Peter Stilling, Politiken.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Kongsdals miljømæssige værdi knytter sig til den monumentale helhed med hovedbygningen placeret på voldstedet omgivet af brede vandfyldte grave, i et relativt fladt landskab. Hovedbygningen fremstår her solitært og fastholdes af den gennemgående akse, der strækker sig over den nordlige ankomstbro, gennem porten, over gårdspladsen og den sydlige havebro og videre ud ad parkens alléer.

De to broer skal ved deres forskellige bearbejdning endvidere fremhæves. Ankomstbroen i grundmur fremstår tung og solid, mens havebroen af træ fremstår let og organisk. Ligeledes har parken syd for borgbanken en stor miljømæssig værdi, idet den med flere alléer og beplantede arealer skaber et idyllisk og herskabeligt landskab omkring hovedbygningen.

Hertil kommer gårdspladsens pigstensbelægning, der understøtter autenticiteten, og sammen med de tilhørende avslænger skabes et historisk kulturmiljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi for Kongsdal knytter sig til hovedbygningens opførelse i renæssancestil, der tydeligt afspejler den toneangivende tendens i Danmark i anden halvdel af 1500-tallet.

Stilen var særlig inspireret af den nederlandske renæssance, med dekorerede gavle, og selvom de tidligere svungne dele er fjernet, fornemmer man på Kongsdal stadig den tidligere arkitektur med de bevarede vandrette gesimsbånd på alle gavle. Ligeledes er opførelsen i blank, rød mur klassisk for renæssancen i Danmark, hvor man stadig ikke helt havde sluppet middelalderarkitekturen.

At hovedbygningen er placeret på et voldsted med vandfyldte grave afspejler endnu et karakteristisk træk fra tiden efter Grevens fejde,

hvor mange herremænd var nervøse for, at bønderne skulle genoptage deres angreb. Murankrene på vestfløjens nordvendte gavl angiver året 1598, som dermed fastholder opførelsen af den første del. Ligeledes er der i denne gavl muret, i sortbrændte sten, de første bogstaver i Peder Reedtz tak til kongen: GNKFGOHTJ ”Gud nåde kong Frederik, Gud og ham takker jeg”. Dette indikerer netop ændringen i magten ved reformationen.

Værdien knytter sig endvidere til de få bevarede spor i murværket, som vidner om tidligere til- og ombygninger, herunder det tydelige skel i nordfløjens mur, samt de kurvehanksbuede vinduer, der stilmæssigt stammer fra restaureringen i historicismen. Hertil kommer de mange skorstenspiber i tagryggen, fra tiden hvor pejse og ovne var den eneste opvarmningsmulighed.

Interiøret er præget af flere skiftende stilperioder, der alle har sat sit præg i det indre. Stærkest er dog barokken, der særligt fremstår ved de mange, brede fyldingsdøre, som sidder i kraftige, forkrøpede gerichter og har store messinglåse. I nordfløjens største stue findes endvidere malede dørstykker, der bærer illustrationer af de tre hovedbygninger: Hverringe, Omstrup og Skaføgård, som tidligere havde samme ejer som Kongsdal. Enkelte døre, særligt i trapperummet fremstår i historicistisk stil med bemalede åringer og afspejler dermed tendensen i 1800-tallets. Ådringer pryder ligeledes flere høje paneler, særligt i vestfløjens bibliotek. I østfløjens nordøstlige værelse ses, foruden flere paneler og ældre døre, spor fra perioden hvor Kongsdal var ejet af kongen, da væggene her er udsmykket væggene med franske gobeliner i blå nuancer.

De ældste detaljer, som stammer tilbage fra renæssancen, ses tydeligst i riddersalen, der klassisk for perioden er ét stort gennemgående rum med en pejs ved endevæggen. Det tidligere loft med synligt bjælkelag er stadig at finde under det nyere, pudsede loft. Hertil kommer trappetrappens vindeltrappe i egetræ, hvis konstruktion og patina tydeligt bevidner dens alder. Endvidere kommer kælderens hvælvede lofter, fritliggende bjælker og kampestensvægge. Værdien relaterer sig ligeledes til de mange murede nicher i østfløjen, de så kaldte sparenicher, der afspejler hvordan man tidligere bevidst sparede på murstenene, da disse var bekostelige at producere, selvom man havde eget teglværk.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi relaterer sig i det ydre til Kongsdals velproportionerede form med en overordnet symmetri. Hertil kommer materialevalget med røde mure og tagflader, der får de tre længer til at fremstå som ét homogent volumen. Soklen af tilhugget granit giver en naturlig base, der elegant møder det pigstensbelagte terræn, mens

det stejle tag bevirker sammen med de mange skorstenspiber at bygningerne får en let og elegant afslutning.

Værdierne knytter sig endvidere til den enkle detaljering, der særligt kommer til udtryk i den murede hovedgesims, gavlenes gesimsbånd og murenes mange murankre, der er kunstfærdigt udført som små liljer. Omkring vinduerne er der murede detaljer, hvor formsten afrunder murfalsene på elegant vis og markerer de kurvehanksbuede stik samtidig med, at de danner sålbænkene. Muringen af portalen omkring østfløjens hoveddør er sammen med dørens nitter, overvinduet snørklede gitter og støbejernslamperne, medvirkende til at denne fremstår som herregårdens mest præsentable indgang.

I det indre knytter den arkitektoniske værdi sig til det helstøbte interiør med de mange dekorerede døre og paneler. Omkring de fleste vinduer er skrå murfals, der er medvirkende til at rummene virker lyse. Enkelte er endda beklædt med lysningspaneler. Værdien knytter sig tillige til den, næsten overalt, gennemførte stuk med hulkehl, der formidler en rolig og elegant overgang mellem vægge og lofter. Hertil kommer den gennemgående materiale- og farveholdning, der giver en let og enkel stofflighed, herunder trapperummets udskårne og blåmalede detaljer samt de mange rum, der har detaljer af ubehandlet egetræ eller ådringer.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

I Kongsdals ydre knytter de bærende fredningsværdier sig til den samlede form, den overordnede symmetri og traditionelle materialeholdning, herunder de røde, blanke mure med brændte fuger og de røde, ubrudte tage med mange skorstenspiber. Hertil kommer det ottekantede trappetårn med kobbertag, gavlenes gesimsbånd, hovedgesimsen, granitsoklen, de ældre vinduer og døre samt portgennemkørslen og sporene i facaderne efter tidligere ombygninger.

I Kongsdals indre knytter de bærende fredningsværdier sig til den bevarede grundplan, herunder det store trapperum, de repræsentative stuer og værelser på første sal, den store riddersal i vestfløjen samt trappetårnets originale trappe. Hertil kommer den gennemgående traditionelle materialeholdning samt de mange bevarede overflader og bygningsdetaljer, herunder stuklofter, fyldingsdøre, gerichter, lysningspaneler og kaminer samt kældrens hvælv og kampestensmure.

— ANBEFALINGER

Intet angivet.